

Received: 13.05.2022
Accepted: 23.05.2022
Published: 30.06.2022

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2022, XXII, z. 2: s. 77-87
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0016.0933
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Małgorzata Myl^{*}
Nr ORCID: 0000-0003-3034-7446

OCHRONA GODNOŚCI JEŃCÓW WOJENNYCH W ŚWIELE POSTANOWIEŃ MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

PROTECTION OF A DIGNITY OF PRISONERS OF WAR UNDER INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW OF ARMED CONFLICT

Streszczenie: Podstawowym celem artykułu jest wykazanie, iż jeńcy wojenni mają niezbywalne prawo do poszanowania swojej godności. Teza ta opierała się na założeniu, że godność człowieka jest jedną z centralnych kategorii normatywnych zarówno w prawie międzynarodowym praw człowieka, jak i w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych. W artykule przedstawione zostaną wyniki analizy wybranych postanowień III Konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych, dotyczących warunków zatrzymania, zakwaterowania oraz bezpieczeństwa. Podjęta zostanie również próba wskazania reguł związanych z upublicznianiem wizerunku jeńców wojennych przez organy państwowe oraz przez media. W ten sposób przedstawione zostaną obowiązki państwa zatrzymującego (pozytywne oraz negatywne) w zakresie gwarancji poszanowania godności jeńców wojennych.

Słowa kluczowe: jeniec wojenny, godność, ochrona wizerunku, prawa człowieka w konflikcie zbrojnym

Summary: The primary purpose of the paper is to prove that prisoners of war have an inalienable right to the respect of their dignity. It is discussed that human dignity is one of the crucial normative categories under international human right law and international humanitarian law of armed conflict. The article presents the results of the analysis of selected provisions of the III Geneva Convention on the Treatment of Prisoners of War, relating to the conditions of detention, accommodation and security. The Author also makes an attempt to

^{*} dr; adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji, Uniwersytet Śląski w Katowicach. Źródła finansowania publikacji: środki własne autorki, e-mail: malgorzata.myl@us.edu.pl

identify the rules governing the way in which image of prisoners of war may be disseminated. Finally, the paper contributed to determine the obligations (positive and negative) of the detaining state in terms of guaranteeing the dignity of prisoners of war.

Keywords: prisoner of war, dignity, reputation, human rights during armed conflict

WSTĘP

Od początku rosyjskiej agresji na Ukrainę świat nieustannie jest informowany o brutalności żołnierzy strony rosyjskiej, a także o naruszeniach, których dopuszczają się oni wobec ukraińskiej ludności cywilnej oraz jeńców wojennych. Wiadomości te napływają z wielu źródeł i są przekazywane za pomocą różnych środków. W ten sam sposób rozpowszechniane są również dane o stratach wojsk rosyjskich, a informacjom tym nierzadko towarzyszą fotografie oraz filmy poległych lub zatrzymanych kombatantów. Działania te rodzą pytanie o sposób traktowania jeńców wojennych oraz ukazują nieustającą konieczność uświadamiania, iż w czasie konfliktu zbrojnego obowiązują określone zasady ochrony ludności, w tym także zatrzymanych żołnierzy.

Podstawowym celem artykułu jest wykazanie, że jeńcy wojenni mają niezbywalne prawo do poszanowania swojej godności, co rodzi po stronie państwa zatrzymującego szereg obowiązków. W związku z tym w pierwszej kolejności dowiedzione zostanie, iż godność człowieka jest jedną z głównych kategorii normatywnych zarówno w prawie międzynarodowym praw człowieka, jak i w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych (dalej także MPH). Następnie, na podstawie analizy wybranych postanowień konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych (dalej także III KG) ustalone zostanie, w jaki sposób państwo zatrzymujące zobowiązane jest do zagwarantowania jeńcom wojennym ochrony oraz poszanowania ich godności. Prowadzone rozważania będą miały ponadto na celu stwierdzenie, czy jeńcy wojenni mają prawo do ochrony swojego wizerunku oraz określenie roli państwa zatrzymującego oraz mediów w tym zakresie.

GODNOŚĆ LUDZKA JAKO STANDARD MORALNOPRAWNY

Godność ludzka to istotna kategoria teoretyczna, odnosząca się do pewnych idei, wartości i zasad¹. Stanowi także element determinujący wizję człowieka w wielu porządkach prawnych. Jest przy tym terminem niejednołitym, nieposiadającym swojej definicji traktatowej na gruncie prawa międzynarodowego². W literaturze

¹ E. Podrez, *O godności – zalety i braki naszego myślenia*, [w:] E. Podrez, T. Stawecki (red.), *Badania nad embrionami ludzkimi w świetle etyki i prawa*, Warszawa 2012, s. 88.

² W. Żelaniec, *O pojmowaniu godności człowieka* [w:] M. Piechowiak, T. Turowski (red.), *Szkice o godności człowieka*, Zielona Góra 2012, s. 7; D. Beyleveld, R. Brownsword, *Human Dignity, Human Rights and Human Genetics*, „Modern Law Review” 1998, nr 61(5), s. 663.

przedmiotu wyróżnia się różne typy godności, wskazując najczęściej na godność osobistą, osobowościową oraz osobową³. Ta pierwsza często jest rozumiana jako sfera osobowości, która może być kształtowana wskutek zewnętrznych czynników. Konkretyzuje się ona w poczuciu własnej wartości oraz w oczekiwaniu szacunku ze strony innych ludzi⁴. Godność osobista ma zmienny charakter i zakres, pozbawiona jest ponadto przymiotów niezbywalności oraz nienaruszalności⁵. Podobne cechy przypisać można także godności osobowościowej, związanej z doskonałością moralną człowieka. Jest ona nabywana lub tracona wskutek indywidualnych decyzji danej jednostki⁶. Z kolei godność osobowa jest uznawana za najdonioślejszy rodzaj godności człowieka, ściśle związany z bytem danej osoby⁷. Jest ona wartością wrodzoną, absolutną, niezbywalną oraz nienaruszalną. Godność osobowa jest podstawową zasadą bytu społecznego, a także stanowi źródło wszelkich praw i wolności człowieka⁸, co znalazło wyraz w uniwersalnych oraz regionalnych aktach prawnych.

Godność osobowa człowieka, jako podstawa wolności, sprawiedliwości oraz pokoju na świecie, została ujęta w preambule Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (dalej także PDPC)⁹. Ponadto w art. 1 dokumentu wskazano, iż wszyscy ludzie są wolni i równi pod względem swej godności i praw. Oznacza to, iż nakaz poszanowania godności ludzkiej oraz określonych wolności z niej wynikających jest dla państw obligatoryjny i nie podlega on jakiemukolwiek wyłączeniu¹⁰. Warto wspomnieć, że do godności nawiązano również w art. 22 oraz art. 23 ust. 3 PDPC. Odwołania te mają jednak charakter pozanormatywny i służą uzasadnieniu określonych praw, podkreślając tym samym ściśle powiązanie godności z istotą praw człowieka.

Założenia ujęte w PDPC stały się inspiracją dla późniejszych aktów międzynarodowej ochrony praw człowieka. Czynnione w nich nawiązania do godności ludzkiej świadczą o tym, iż związek pomiędzy prawami człowieka a godnością ma immanentny charakter¹¹. Przykładem może być Międzynarodowy Pakt Praw Obywatel-

³ M.in.: L. Valentini, *Dignity and Human Rights: A Reconceptualization*, „Oxford Journal of Legal Studies” 2017, nr 37, s. 862; M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka – Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 343 i n.

⁴ Zob. m.in.: T. Hobbes, *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, Warszawa 2005, s. 167-168.

⁵ S. Zieliński, *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych w zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy” 2019, Vol. 4, No. 153, s. 110.

⁶ M. Ossowska, *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 1969, nr 5, s. 12.

⁷ T. Styczeń, *W drodze do etyki*, Lublin 1984, s. 269; A. Rodziński, *U podstaw kultury moralnej*, Warszawa 1980, s. 83.

⁸ P. Borkowski, *Godność osoby ludzkiej zasadą zasad społecznych*, [w:] A. Bałabucha (red.), *Jan Paweł II Promotorem godności człowieka*, Świdnica 2007, s. 118.

⁹ Universal Declaration of Human Rights, UN General Assembly, 10.12.1948, Resolution 217 A.

¹⁰ R. Brownsword, *Human dignity from a legal perspective*, [w:] M. Düwell (red.), *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, Cambridge 2014, s. 3.

¹¹ J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, zeszyt 2, s. 106.

skich i Politycznych¹², który już w preambule przypomina: „Uznanie przyrodzonej godności oraz równych niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie”. Powiązania te widoczne są także w regulacjach przyjętych w ramach systemów regionalnych, w których godność uznana została za pewien standard moralnoprawny. Amerykańska konwencja praw człowieka¹³ uznaje, że tortury oraz okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie (art. 5), a także niewolnictwo (art. 6) są sprzeczne z godnością człowieka lub wręcz stanowią jej obrazę. Podobne sformułowania zawiera Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów¹⁴, która również uznaje niewolnictwo oraz tortury za czyny naruszające godność ludzką (art. 5). Co ciekawe, do godności w sposób bezpośredni nie nawiązano w Konwencji praw człowieka i podstawowych wolności¹⁵; termin ten został natomiast użyty w Protokole nr 13, wskazując, iż zniesienie kary śmierci jest niezbędne dla ochrony prawa do życia i pełnego poszanowania wrodzonej godności każdej istoty ludzkiej.

Uznanie godności ludzkiej za standard moralnoprawny znalazło odzwierciedlenie także w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych, co uznać należy za jeden z przejawów współdziałania tej gałęzi prawa z prawem międzynarodowym praw człowieka¹⁶. Co istotne, w czasie konfliktów zbrojnych ochrona jednostek jest rozszerzona i pogłębiona przez zasadę humanitaryzmu, zgodnie z którą ludzkie życie i zdrowie uznane zostało za wartość najważniejszą. Priorytetem dla państw powinno więc być zapobieganie cierpieniu, jego łagodzenie oraz pomoc świadczona potrzebującym w warunkach konfliktu zbrojnego i zgodnie z zasadą równości¹⁷. Zasada humanitaryzmu została wyrażona w preambule IV Konwencji haskiej z 1907 roku pod postacią klauzuli (tzw. klauzuli Martensa), a następnie znalazła odzwierciedlenie w art. 3 wspólnym dla czterech konwencji genewskich z 1949 r.¹⁸ Zgod-

¹² Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z dnia 16.12.1966 r., Dz.U. 1977 r., nr 38, poz. 169.

¹³ American Convention on Human Rights, Organization of American States, 22.11.1969, tekst Konwencji dostępny: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> [dostęp: 22.08.2022].

¹⁴ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, adopted by Organisation of African Unity on 1.07.1990, tekst dostępny: <http://www.achpr.org/instruments/child/> [dostęp: 22.08.2022].

¹⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2., Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

¹⁶ Zob. m.in.: Resolution no 2444(XXIII): Respect for human rights in armed conflict, UN GA, 1969, A/RES/2444(XXIII); Resolution no 2675(XXV): Basic principles for the protection of civilian populations in armed conflicts, UN GA, 1971, A/RES/2675(XXV). Współdziałanie prawa międzynarodowego praw człowieka oraz międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych stały się również przedmiotem rozważań Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Zob. m.in. opinię doradczą w sprawie legalności groźby lub użycia broni jądrowej z 1996 r. oraz opinię doradczą dotyczącą prawnych konsekwencji wzniesienia muru na okupowanych terytoriach palestyńskich z 2004 r.

¹⁷ E. Mikos-Skuza, *Wprowadzenie do międzynarodowego prawa humanitarne konfliktów zbrojnych*, [w:] K. Lankosz (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Dęblin 2006, s. 35.

¹⁸ Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U.

nie z nim osoby niebiorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych powinny być we wszystkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny. Tym samym zakazane są wszelkie zamachy na życie i nieetykalność cielesną, z torturami włącznie, zabronione jest też branie zakładników oraz arbitralne egzekucje. Strony wojujące powinny także zapewnić chorym i rannym należyłą opiekę. Warto zaznaczyć, iż zasada humanitaryzmu jest zasadą uniwersalną i ma zastosowanie zarówno wobec osób nieuczestniczących w walce, jak i tych, które przestały w niej brać udział. Stwierdzić zatem należy, iż zasada ta odzwierciedla założenia leżące u podstaw praw człowieka, a więc ochronę ludzkiej godności, oraz ugruntowuje je w ramach międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych¹⁹.

ZASADY TRAKTOWANIA JEŃCÓW WOJENNYCH JAKO GWARANCJA DLA POSZANOWANIA ICH GODNOŚCI

Zasada humanitaryzmu stanowi trzon i istotę regulacji prawnych odnoszących się do jeńców wojennych²⁰. Wyrażona została ona *explicite* w art. 13 III KG, a także pośrednio w art. 14 III KG, zgodnie z którym państwo zatrzymujące jest zobowiązane zapewnić, aby jeńcy wojenni we wszelkich okolicznościach mieli prawo do poszanowania swojej osoby oraz honoru. Wynika to z faktu, iż kombatancki, którzy trafili w ręce wroga, nie stają się własnością poszczególnych osób czy oddziałów nieprzyjaciela, a podlegają jedynie władzy państwa przeciwnego (art. 12 III KG). I choć priorytetem państwa zatrzymującego jest wówczas uniemożliwienie wrogowi prowadzenie dalszych działań zbrojnych, to cel ten musi być osiągnięty przy zachowaniu odpowiednich zasad.

Obowiązek humanitarnego traktowania jeńców wojennych powinien być interpretowany w sposób szeroki. Obejmuje on zakaz podejmowania jakichkolwiek działań powodujących śmierć lub pogorszenie zdrowia osoby zatrzymanej. Zabronione jest także fizyczne okaleczenia oraz poddawanie jeńca doświadczeniom lekarskim i naukowym, które nie są uzasadnione jego dobrem. Powyższe zakazy nie są wyczerpujące, a zatem inne formy złego traktowania, niewymienione wprost w art. 13 III KG, są również zabronione. Świadczy o tym także treść art. 130 III KG, zgodnie

1956., nr 56, poz. 175, załącznik; Konwencja o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U. 1956, nr 56, poz. 175, załącznik; Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych z dnia 12 sierpnia 1949r., Dz.U. 1956, nr 38, poz. 175, załącznik; Konwencja o ochronie osób cywilnych podczas wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U. 1956, nr 38, poz. 171, załącznik

¹⁹ M. Marcinko, *Podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] Z. Falkowski, M. Marcinko, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014, s. 65.

²⁰ Prawo międzynarodowe dokładnie reguluje, komu przysługuje status jeńcy wojennego. Zgodnie z III Konwencją genewską o traktowaniu jeńców wojennych status ten przysługuje osobie, która w czasie międzynarodowego konfliktu zbrojnego znalazła się w rękach nieprzyjaciela. Jednocześnie osoba ta musi przynależeć do jednej z kategorii osób wskazanych w art. 4 III KG. Z kolei niewola jeniecka rozpoczyna się, gdy kombatant, będąc niezdolny do walki, wpadnie w ręce strony przeciwnej lub też gdy przeciwnik, który złożył broń lub nie ma środków obrony, podda się lub w inny sposób nie jest w stanie walczyć lub siebie bronić (Art. 43-44 I PD).

z którą za ciężkie naruszenie MPH uznane zostanie także zmuszanie jeńca do służby w siłach zbrojnych państwa nieprzyjacielskiego lub pozbawienie go prawa do bezstronnego sądu. Obowiązek humanitarnego traktowania powinien być również interpretowany w połączeniu z art. 17, 89 i 99 III KG. Zgodnie z treścią pierwszej ze wskazanych regulacji nie wolno stosować żadnych tortur fizycznych lub moralnych ani wywierać żadnego przymusu na jeńcach wojennych w celu uzyskania od nich jakichkolwiek informacji. Ponadto nie wolno grozić jeńcom, którzy odmówią odpowiedzi, ani ich obrażać, ani też narażać na nieprzyjemności lub szkody jakiegokolwiek natury. Art. 89 III KG zakazuje natomiast stosowania kar kolektywnych za czyny indywidualne, a art. 99 III KG zabrania stosowania przymusu psychicznego lub fizycznego w celu wymuszenia przyznania się do określonego czynu.

Nakaz humanitarnego traktowania jeńców wojennych rodzi po stronie państwa zatrzymującego również szereg obowiązków pozytywnych²¹, m.in. konieczność zapewnienia im odpowiednich warunków bytowych. Zgodnie z art. 19 III KG osoby zatrzymane muszą być w jak najkrótszym czasie po wzięciu do niewoli ewakuowane do obozów położonych w bezpiecznej odległości od strefy walk. Dystans ten jest zależny od rodzaju walk i położenia linii frontu. Poza wszelką dyskusją jest natomiast fakt, że jeńcy powinni znajdować się na terenie, który jest daleko od ostrzału²². Ewakuacja musi być przeprowadzana w warunkach humanitarnych (art. 20 III KG). Z obowiązkiem zapewnienia bezpieczeństwa jeńców wojennych związany jest także art. 23 III KG, który zakazuje ich wykorzystywania w celu ochrony własnych wojsk (używanie jeńców jako tzw. ludzkich tarcz). III KG reguluje także kwestie zakwaterowania, wyżywienia oraz odzieży osób zatrzymanych. Jest szczególnie ważne, aby w czasie długotrwałego zniewolenia zapewnić im warunki nieuchybające ich godności. Przystosowanie zakwaterowania jeńców do standardów obowiązujących we własnych siłach zbrojnych jest „wymogiem minimalnym”²³. Art. 25 III KG w szczegółowy sposób opisuje warunki zakwaterowania, np. odpowiednie zabezpieczenie przed wilgocią, ogrzewanie pomieszczeń, zabezpieczenia przeciwpożarowe i oddzielne lokale sypialne dla jeńców kobiet. Z kolei art. 26 III KG nakazuje zapewnienie jeńcom odpowiednich racji żywnościowych.

Poszanowanie godności wiąże się również z obowiązkiem ochrony osoby i honoru jeńca wojennego (art. 14 III KG), co należy rozumieć jako konieczność zapewnienia mu integralności fizycznej oraz psychicznej. Oznacza to, po pierwsze, zakaz podejmowania działań naruszających nietykalność fizyczną, a po drugie, nakaz zagwarantowania odpowiednich warunków bytowych. Z kolei obowiązek zapewnienia integralności psychicznej realizuje się w zakazie dokonywania wszelkich

²¹ S. Sanna, *International Humanitarian Law and the Treatment of Protected Persons*, [w:] A. de Guttry, H.H.G. Post, G. Venturini (red.), *The 1998-2000 War between Eritrea and Ethiopia: An International Legal Perspective*, The Hague, 2009, s. 317.

²² Commentary to Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War from 12 August 1949, ICRC 2020, para. 1874 i n.

²³ M. Flemming, *Jeńcy wojenni: studium prawno-historyczne*, Warszawa 2000, s. 109.

działań, które miałyby na celu upokorzenie jeńców, w tym używanie wobec nich pogardliwego języka czy dopuszczanie się przemocy seksualnej²⁴.

OCHRONA WIZERUNKU JEŃCA WOJENNEGO – ROLA PAŃSTWA ZATRZYMUJĄCEGO ORAZ MEDIÓW

Ochrona osoby i honoru jeńca wojennego wyraża się również w zakazach dotyczących możliwości wykorzystywania oraz upubliczniania jego wizerunku przez państwo zatrzymujące. Jest to kwestia szczególnie istotna w dobie aktualnego rozwoju technologicznego oraz medialnego i może budzić pewne niejasności. Jak podkreśla Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, jeńiec ma prawo do ochrony swojego wizerunku przed publicznym udostępnieniem i wykorzystywaniem do działań politycznych²⁵. Służy to realizacji dwóch podstawowych celów: poszanowania jego godności, jak również zapewnienie mu ochrony. Zakaz rozpowszechniania wizerunku osoby zatrzymanej należy przy tym interpretować w sposób szeroki. Obejmuje on m.in. brak możliwości organizowania publicznych przemarszów (parad) z udziałem jeńców lub ich publiczne upokorzenie (np. pokazywanie ich bez ubrania)²⁶, publikowania zdjęć osób zatrzymanych (w tym także zdjęć szczątków) oraz nagrań z przesłuchań lub prywatnych rozmów²⁷. Co istotne, zakaz ten nie może być zniesiony wskutek zgody wyrażonej przez jeńca wojennego – należy bowiem pamiętać, że ten bardzo często znajduje się w sytuacji przymusu. Zabrania tego także art. 7 III KG, zgodnie z którym jeńcy nie mogą zrzec się żadnych praw zapewnionych im w ramach MPH.

Na tle powyższych rozważań wyodrębnić należy sytuacje, w których upublicznianie wizerunku jeńców wojennych nie wiąże się z próbą ich upokorzenia ani znieważenia, a ma służyć ważnemu celowi. Pomaga to np. udowodnieniu, iż dany żołnierz żyje i znajduje się w niewoli państwa, a także może wpłynąć na poprawę jego warunków bytowych. Jak zauważa Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, działania te muszą być jednak podejmowane ze szczególną uwagą i wrażliwością, tak aby upubliczniane dane nie rodziły po stronie społeczeństwa agresji oraz chęci odwetu²⁸. Nie powinny być w związku z tym rozpowszechniane środkami masowego przekazu lub w mediach społecznościowych, a jedynie podane do wiadomości podmiotom zainteresowanym, np. władzy państwa pochodzenia, dowódcom wojskowym czy członkom

²⁴ Commentary..., para. 1665 i n.

²⁵ Commentary..., para. 1671 i n.; R. Mahnad, *Shielding prisoners of war from public curiosity*, "Humanitarian Law and Policy", ICRC 2022, s. 2.

²⁶ S. Sandesh, *Sexual Violence Against Men in Armed Conflict*, "European Journal of International Law" 2007, Vol. 18, No. 2, s. 265; M. Sassòli, *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*, Cheltenham 2019, s. 283.

²⁷ Ibidem.

²⁸ G. Risius, M. Meyer, *The protection of prisoners of war against insults and public curiosity*, "International Review of the Red Cross" 1993, Vol. 33, No. 295, s. 293.

rodziny. Takie praktyki mogą być wówczas rozumiane jako gwarantowanie przejrzystości działań państwa zatrzymującego oraz przeciwdziałanie wymuszonym zaginięciom. Konieczne jest jednak zachowanie rozsądnej równowagi i rzetelnej oceny, czy określone działania nie naruszają godności osób zatrzymanych²⁹.

Kolejnym aspektem analizowanego problemu jest udostępnianie przez władze państwa zatrzymującego wizerunku jeńców wojennych w ważnym interesie publicznym. Może mieć to miejsce np. wówczas, gdy dana osoba poszukiwana jest przez organy ścigania lub też gdy przekazanie określonych informacji oraz zdjęć ma na celu zwrócenie uwagi opinii publicznej na poważane naruszenia MPH. Należy jednak i wówczas zadbać o to, aby rozpowszechnione materiały nie przedstawiały jeńców wojennych w sposób poniżający. Co równie ważne, nawet w takich przypadkach pełne dane osób zatrzymanych nie powinny trafić do masowej świadomości³⁰. Państwo zatrzymujące zobowiązane jest wówczas do ukrycia twarzy lub do zniekształcenia obrazu (tak aby bezpośrednia identyfikacja nie była możliwa) oraz do zmiany lub modyfikacji głosów znajdujących się w materiałach wideo³¹.

Powyższe rozważania byłyby niepełne bez odniesienia się do roli oraz zadań mediów, w tym także mediów społecznościowych. I choć to na państwach ciąży obowiązek zagwarantowania przestrzegania MPH, to media muszą podejmować swoje działania w taki sposób, aby zapewnić jeńcom wojennym poszanowanie ich godności. Wszelkie informacje pozyskane przez dziennikarzy (także przekazane im przez państwo zatrzymujące) muszą być przez nich rzetelnie weryfikowane, a ich publikowanie powinno mieć miejsce wyłącznie wówczas, gdy będzie to zgodne z III KG. W tym celu media powinny postępować według tych samych zasad oraz z taką samą ostrożnością i powściągliwością jak organy państwa zatrzymującego (np. zniekształcać obraz oraz dźwięk). Co ważne, zabronione jest udostępnianie w środkach masowego przekazu prywatnych zdjęć jeńców wojennych i członków ich rodzin³². Warto zaznaczyć, że powyższe zasady dotyczą nie tylko prasy, radia czy telewizji; powinny mieć one zastosowanie również wobec szeroko rozumianych mediów społecznościowych. Fakt, że media społecznościowe nie istniały w momencie przyjmowania konwencji genewskich, nie zmienia pierwotnego znaczenia i intencji ochrony oraz poszanowania godności jeńców wojennych³³. MPH nie rozróżnia i nie dywersyfikuje bowiem kanałów komunikacji. Jest to niezwykle istotne, zwłaszcza że w dobie mediów społecznościowych rozpowszechnianie informacji odbywa się w sposób niezwykle łatwy i szybki, co z kolei zwiększa narażenie jeńców wojennych na upokorzenie i zniewagę. Z tego względu kluczowa wydaje się być rola

²⁹ R. Mahnad, *Shielding prisoners of war...*, s. 2.

³⁰ Commentary..., para. 1627, Zob. także: "Public Curiosity" in the 1949 Geneva Conventions: the interpretation developed by the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the British Red Cross, 2007.

³¹ A.P.V. Rogers, *Law on the Battlefield*, Manchester 2012, s. 23.

³² R. Mahnad, *Shielding prisoners of war...*, s. 3.

³³ Ibidem.

administratorów oraz moderatorów portali internetowych, którzy bez zbędnej zwłoki powinni usuwać i blokować treści oraz obrazy sprzeczne z postanowieniami III KG. Jest to też obszar szczególnej uwagi państwa zatrzymującego – to właśnie państwo powinno zadbać, aby media (w tym także media społecznościowe) znały oraz stosowały zasady traktowania jeńców wojennych.

UWAGI KOŃCOWE

Poszanowanie godności ludzkiej jest priorytetem społeczności międzynarodowej oraz uznanym standardem moralnoprawnym. Znalazło to wyraz zarówno na gruncie prawa międzynarodowego praw człowieka, jak i międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. W obu tych gałęziach prawa godność przyjęta jest jako podstawa sprawiedliwości oraz źródło niezwykłych praw człowieka. W ramach MPH istota godności człowieka wyrażona została także w zasadzie humanitaryzmu. To właśnie w nakazie humanitarnego postępowania realizuje się idea poszanowania godności każdej istoty ludzkiej, niezależnie od jej sytuacji faktycznej czy statusu prawnego³⁴. Jak wykazano, w odniesieniu do jeńców wojennych obowiązek ten należy rozumieć szeroko i interpretować go w nawiązaniu do wszystkich postanowień III KG. Państwo zatrzymujące ma bowiem powinności o charakterze pozytywnym oraz negatywnym, a efektywnym narzędziem poszanowania godności jeńców wojennych są odpowiednie reguły postępowania w zakresie ich zakwaterowania, wyżywienia oraz zapewnienia ochrony. Istotną kwestią jest także sposób wykorzystywania wizerunku jeńca wojennego. Państwo i w tym obszarze nie może podejmować bowiem działań godzących w honor osoby zatrzymanej. Zakazane jest więc publiczne upokarzanie jeńców, wykorzystywanie ich do celów politycznych czy narażanie na niebezpieczeństwo odwetu. Rozpowszechnianie wizerunku osób zatrzymanych jest możliwe jedynie wtedy, gdy służy to realizacji ważnych interesów. Ale wówczas państwo zobowiązane jest do ochrony godności jeńców. Ma ono ponadto obowiązek zagwarantowania, aby środki masowego przekazu, a także osoby fizyczne nie upubliczniały i nie rozpowszechniały treści obraźliwych. Konflikt zbrojny nie zwalnia bowiem stron z obowiązku ochrony oraz przestrzegania praw człowieka, zaś osoby biorące w nim udział nie mogą być dehumanizowane.

³⁴ Commentary..., para. 1574-1575.

Bibliografia

Literatura

- Beyleveld D., Brownsword R., *Human Dignity, Human Rights and Human Genetics*, „Modern Law Review” 1998, nr 61(5).
- Borkowski P., *Godność osoby ludzkiej zasadą zasad społecznych*, [w:] A. Bałabucha (red.), *Jan Paweł II Promotorem godności człowieka*, Świdnica 2007.
- Brammertz S., Jarvis M., *Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford 2016.
- Brownsword R., *Human dignity from a legal perspective*, [w:] M. Düwell (red.), *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, Cambridge 2014.
- Commentary to Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War from 12 August 1949, ICRC 2020, para. 1874 i n.
- Hobbes T., *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, Warszawa 2005.
- Mahnad R., *Shielding prisoners of war from public curiosity*, „Humanitarian Law and Policy”, ICRC 2022.
- Marcinko M., *Podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] Z. Falkowski, M. Marcinko, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014.
- Mikos-Skuza E., *Wprowadzenie do międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] K. Lankosz (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Dęblin 2006.
- Ossowska M., *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 1969, nr 5.
- Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka – Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999.
- Podrez E., *O godności – zalety i braki naszego myślenia*, [w:] E. Podrez, T. Stawecki (red.), *Badania nad embrionami ludzkimi w świetle etyki i prawa*, Warszawa 2012.
- Risius G., Meyer M., *The protection of prisoners of war against insults and public curiosity*, „International Review of the Red Cross” 1993, Vol. 33, No. 295.
- Rodziński A., *U podstaw kultury moralnej*, Warszawa 1980.
- Sandesh S., *Sexual Violence Against Men in Armed Conflict*, „European Journal of International Law” 2007, Vol. 18, No. 2.
- Sanna S., *International Humanitarian Law and the Treatment of Protected Persons*, [w:] A. Guttry, H. Post, G. Venturini (red.), *The 1998-2000 War between Eritrea and Ethiopia: An International Legal Perspective*, The Hague 2009.
- Sassòli M., *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*, Cheltenham 2019.
- Styczeń T., *W drodze do etyki*, Lublin 1984.
- Valentini L., *Dignity and Human Rights: A Reconceptualization*, „Oxford Journal of Legal Studies” 2017, nr 37.

Zajadło J., *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, Zeszyt 2.

Zieliński S., *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych w zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy” 2019, Vol. 4, No. 153.

Żelaniec W., *O pojmowaniu godności człowieka*, [w:] M. Piechowiak, T. Turowski (red.), *Szkice o godności człowieka*, Zielona Góra 2012.

Akty normatywne

Universal Declaration of Human Rights, UN General Assembly, 10.12.1948, Resolution 217 A.

Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U. 1956, nr 56, poz. 175, załącznik.

Konwencja o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U. 1956, nr 56, poz. 175, załącznik.

Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U. 1956, nr 38, poz. 175, załącznik.

Konwencja o ochronie osób cywilnych podczas wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U. 1956, nr 38, poz. 171, załącznik.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z dnia 16.12.1966 r., Dz.U. 1977 r., nr 38, poz. 169.

American Convention on Human Rights, Organization of American States, 22.11.1969.

African Charter on the Rights and Welfare of the Child, adopted by Organization of African Unity on 1.07.1990.

Resolution no 2444(XXIII): Respect for human rights in armed conflict, UN GA, 1969, A/RES/2444(XXIII).

Resolution no 2675(XXV): Basic principles for the protection of civilian populations in armed conflicts, UN GA, 1971, A/RES/2675(XXV).